

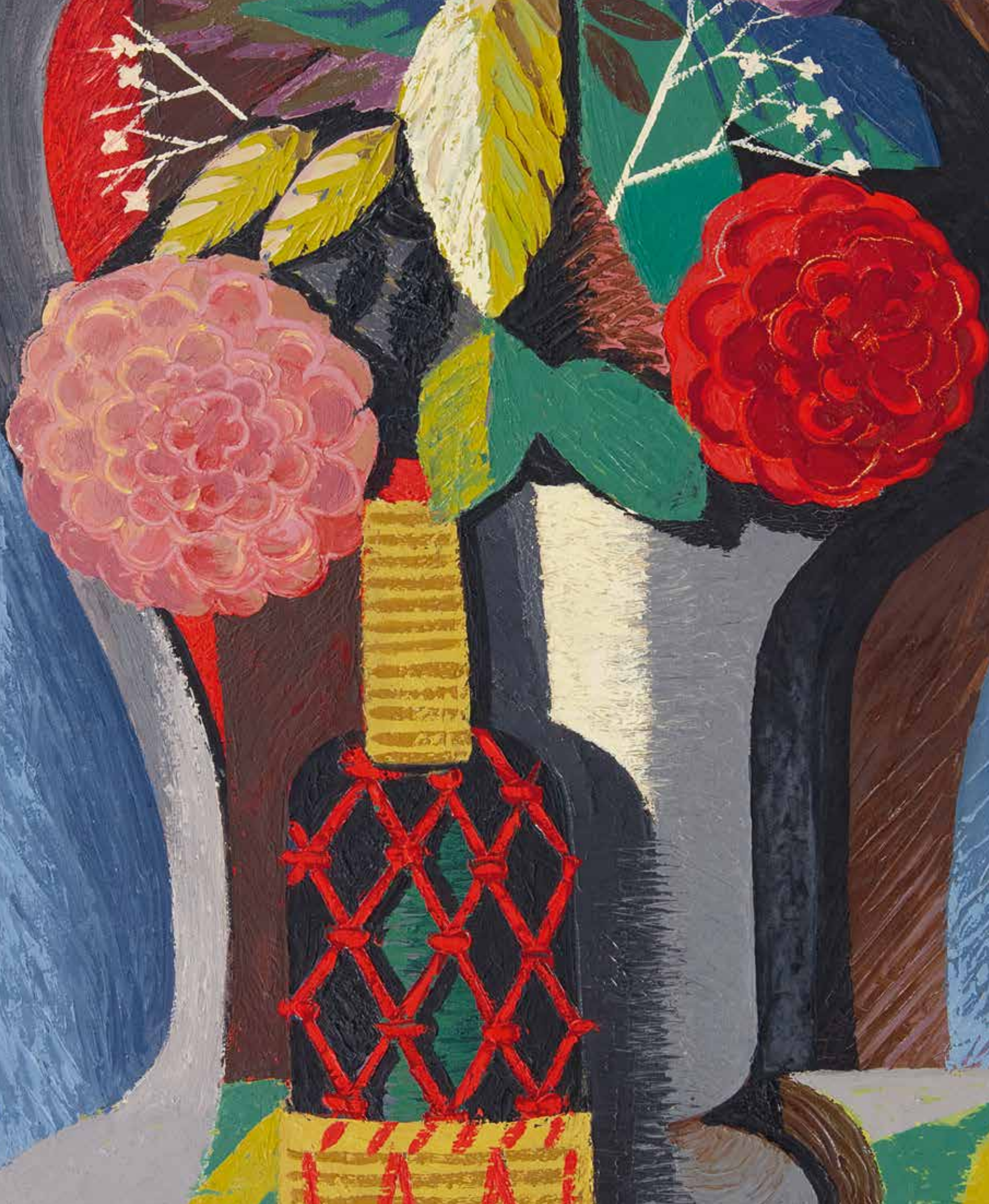
Frieda Hunziker

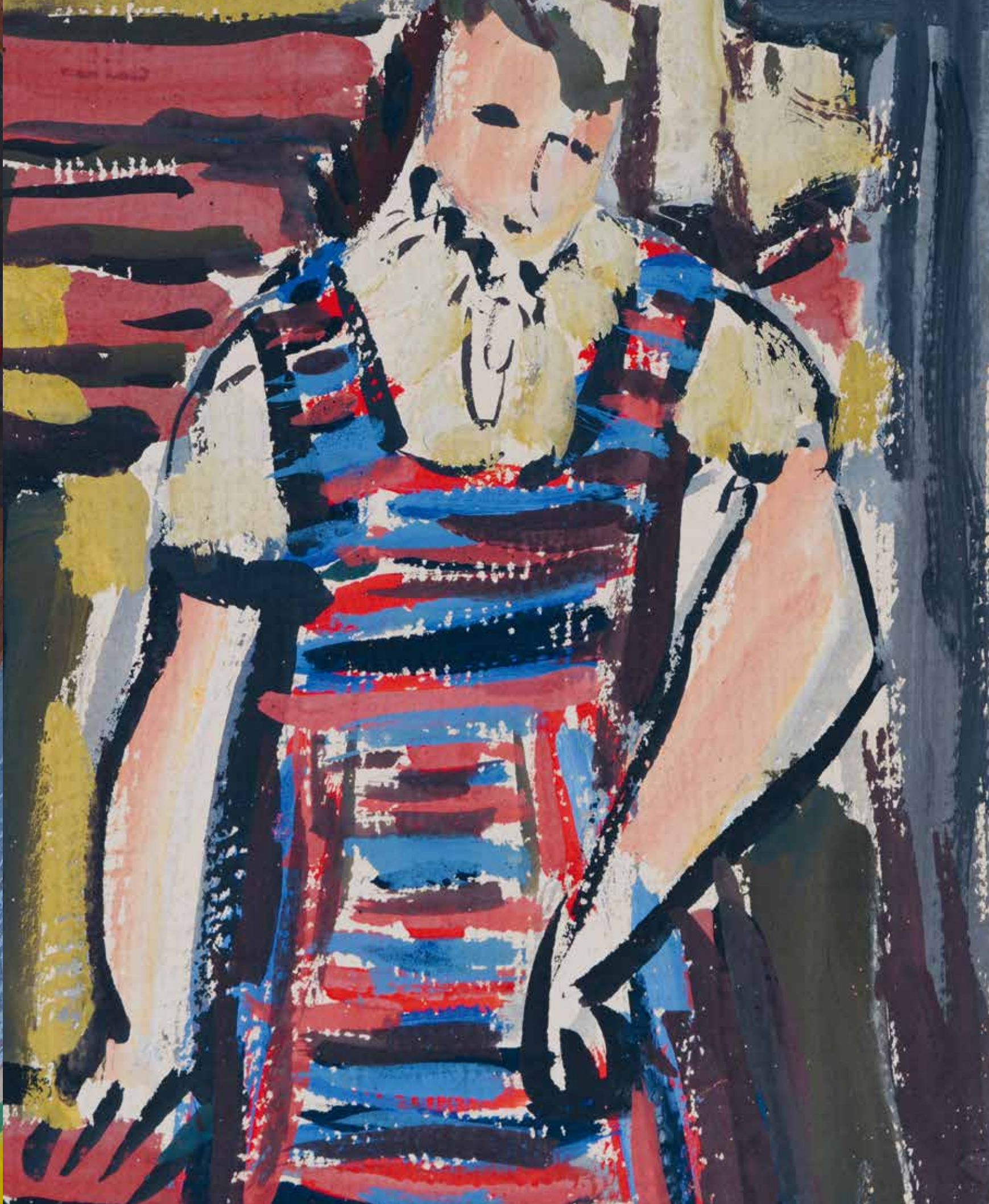
EEN VITALE
WERELD IN
KLEUR EN
VORM

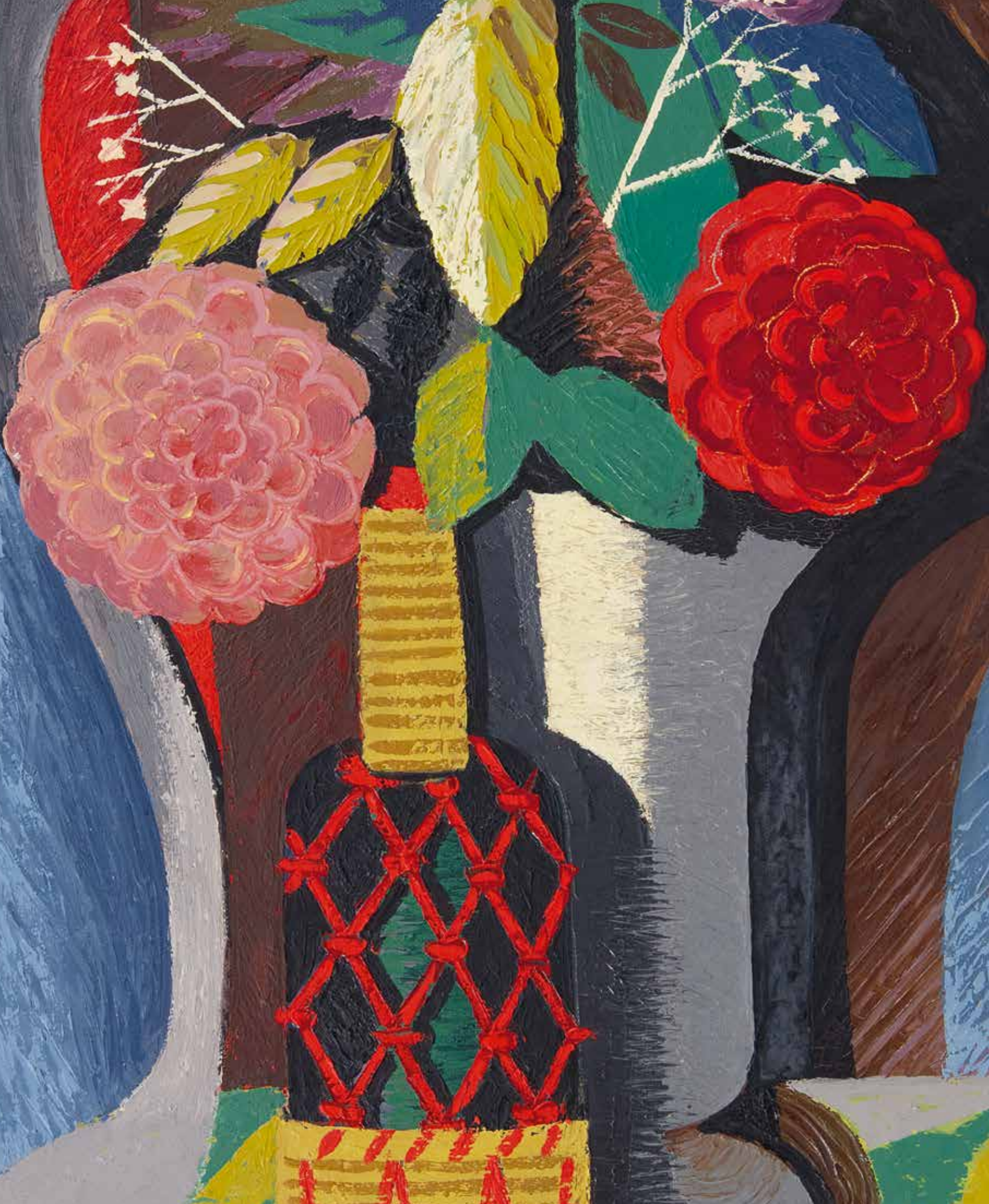
Met biografisch
verhaal van
Wim Hazeu

SIMONIS & BUUNK









Frieda Hunziker

1908-1966

EEN VITALE
WERELD IN
KLEUR EN
VORM

Met biografisch verhaal van
Wim Hazeu



Frieda Hunziker

1908-1966

EEN VITALE
WERELD IN
KLEUR EN
VORM

Tentoonstelling van schilderijen en werken op papier van Frieda Hunziker.
In goed gezelschap van onder anderen Karel Appel, Willy en Frans Boers,
Dolf Breetvelt, Corneille, Ger Gerrits, Willem Hussem, Wim Kersten, Piet Ouborg en
Anton Rooskens.

8 juni t/m 31 augustus 2024

SIMONIS & BUUNK
een keur aan kunst

19e eeuw Notaris Fischerstraat 30

20e eeuw Notaris Fischerstraat 19

Fischerhuis Notaris Fischerstraat 27

Open: dinsdag t/m zaterdag 11-17 uur en op afspraak

Notaris Fischerstraat 30, 6711 BD Ede

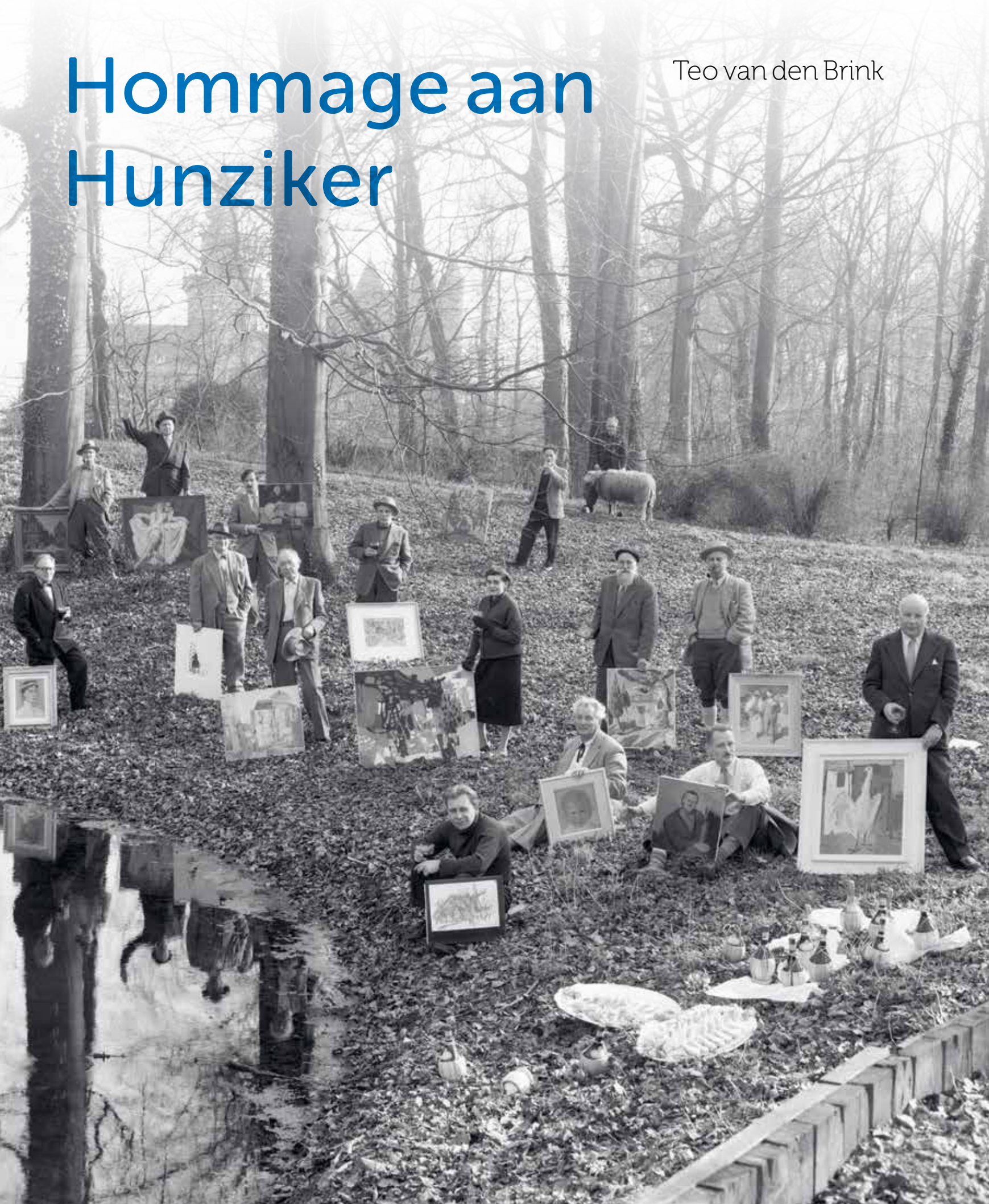
+31 (0) 318 652888

info@simonisbuunk.nl

www.simonisbuunk.nl

Hommage aan Hunziker

Teo van den Brink



Het begon met één schilderij. Ik werkte nog niet zo lang in Ede en Frank kocht een enorm doek. Het was roder dan rood, gelardeerd met blauw en wit. Tubes olieverf waren erop leeggeknepen, de verf was zo pasteus dat het spieraam een beetje scheluw stond. Qua beeldtaal riep het associaties op met schildersbeest Appel uit de jaren vijftig, maar het zou ook zomaar van een Amerikaanse abstract expressionist kunnen zijn. Het schilderij was gemaakt vanuit een enorme *inner urge*, in de woorden van Kandinsky; de innerlijke drang en noodzaak om te scheppen, uit te beelden. De maker? Frieda Hunziker. Titel van het doek? *Mexico*, jaren zestig. De naam Hunziker zei me niets, ik had nog nooit van haar gehoord. Haar laatste solotentoonstelling in 2000 kon ik niet kennen omdat ik toen 14 jaar was.



Mexico, ca. 1963-1965, particuliere collectie, voorheen Simonis & Buunk

Vijftig jaar eerder was dat wel anders. Frieda Hunziker behoorde tot de top van de Nederlandse na-oorlogse kunstenaars. Ze deed mee aan de belangrijkste tentoonstellingen: vanaf 1946 tot haar dood in 1966 is er elk jaar wel ergens in Nederland een tentoonstelling waar Frieda aan deelnam en vanaf 1948 exposeerde ze al óver de landsgrenzen heen. In het oog springt haar deelname in 1953 aan de Biënnale van São Paulo. Deze tweede editie van de tweejaarlijkse kunstmanifestatie was er niet zomaar één. Het is de boeken ingegaan als de 'Guernica Biënnale', vernoemd naar Picasso's beroemde *Guernica* uit 1937 dat prominent

Groepsportret in park kasteel Nijenrode, 1957, met Theo Swagemakers, Jaap Dooijewaard, Kees Maks, Jan Wiegers, Jan Groenestein, Germ de Jong, Johan Buning, Jan Sierhuis, Frieda Hunziker, Tonny Kristians, Jan van Herwijnen, Dirk Filarski, Willem Dooijewaard, Bob Buys en Jan van Heel. © Paul Huf / MAI



Het Hollandse paviljoen op de Biënnale van São Paulo, 1953

deel uitmaakte van een speciale Picasso-presentatie waar nog 50 andere schilderijen van zijn hand te zien waren. In drie nieuwe paviljoens van het Ibirapuerapark, naar ontwerp van Oscar Niemeyer, waren 33 landen vertegenwoordigd. Duitsland was vertegenwoordigd met 65 werken van Paul Klee, Oostenrijk bracht 10 schilderijen van Oskar Kokoschka, de Verenigde Staten maakten sier met maar liefst 45 *stabiles* en *mobiles* van Alexander Calder, België stuurde 26 werken van James Ensor in en Frankrijk leverde kunst van Braque, Delaunay, Brancusi en Léger. Curator van het Nederlandse paviljoen was Willem Sandberg, die dan zeven jaar directeur is van het Stedelijk Museum. Hij koos voor een presentatie van De Stijl met twintig schilderijen van Piet Mondriaan, waaronder zijn *Victory Boogie Woogie*. De anderen? Karel Appel, Gerrit Benner, Corneille, Theo van Doesburg, Vordemberge-Gildewart (opmerkelijk: een Duitser), Bart van der Leek, Piet Ouborg én, als enige vrouw: Frieda Hunziker. Het moet gevoeld hebben als de kroon op haar reis naar Curaçao, een paar maanden daarvoor, waarvan de tropische invloed zorgde voor een kentering in haar oeuvre.

Van vijf jaar later dateert de iconische foto van Paul Huf. In het park van kasteel Nijenrode poseert Frieda Hunziker als *one of the guys* tussen 14 kunstenaars én een *partycrasher*: een boer op klompen met schap. Frieda is als enige vertegenwoordigd met een groot abstract doek, de rest staat er met figuratief werk. Kees Maks toont een dansend paar, Jan van Heel een compositie met zwaan, Jaap Dooijewaard een voorstelling met wandelende figuren en Dirk Filarski heeft een Zuid-Europees landschap meegebracht. Bij de sessie hoort een gezellige picknick die, gezien de volle



Eiland, 1952. Eén van de vijf schilderijen van Frieda die te zien waren op de Biënnale van São Paulo

schalen met vleeswaren, nog gaat plaatsvinden. De chianti-flessen zijn al geopend; ook Frieda heeft een glaasje in haar hand.

In 2004 verkochten we bij Simonis & Buunk de eerste Frieda Hunziker: een bloemstilleven met amaryllisen uit 1943. Nu we haar oeuvre kennen is dit een heel sterk werk uit die periode, omdat het meeste wat ze in die jaren schilderde (waaronder de knorhanen, magnoliatak en andere stillevens) ingetogen van kleur en uitwerking zijn. Dit stilleven is uitbundig, de bloemen stralen van het doek af. Bij het verschijnen van dit boek, waarvoor Wim Hazeu een indrukwekkend biografisch verhaal schreef, weten we nu dat

1943 het jaar is waarin Frieda heel moedig Joodse kinderen met de trein naar Zuidoost-Limburg brengt om hen daar onder te laten duiken. Twee jaar daarvoor weigert ze zich te melden voor de Kultuurkamer en kiest ze volop voor het verzet. Met deze kennis valt de kleurkeuze ook op z'n plaats: rood, wit, blauw én oranje getuigen natuurlijk van haar stille verzet, iets dat we vaker zien bij oorlogskunst. Overigens verkochten we begin 2000 ook de mooiste werken van andere Vrij Beelden-vrienden van Frieda: *Niets gaat verloren* van Willy Boers uit 1953 en *Beweeglijke lichtheid* van Piet Ouborg uit ca. 1949 die we voor deze speciale tentoonstelling opnieuw in de verkoop hebben gekregen.

Wat begon met één schilderij van Hunziker in 2004 is nu (precies twintig jaar later) uitgegroeid tot meer dan 80 werken in Ede. Dit is mogelijk gemaakt dankzij het genereuze aanbod van Joline Wiebols en Arjenne Swart, schoondochter en kleindochter van Frieda Hunziker. Met een snelhechter vol foto's van schilderijen en werken op papier kwamen ze naar Ede om te praten over een eventuele verkooptentoonstelling. Ze vonden het tijd dat de werken die zij sinds de dood van Frieda met veel liefde en zorg conserveerden, onderzochten en soms lieten restaureren, een nieuwe eigenaar krijgen en vroegen zich af of wij daarin iets konden betekenen. Heel af en toe verkochten ze wat, zoals *Mexico*, om – heel nobel – restauratie van ander werk te kunnen bekostigen. De timing van hun aanbod was perfect. Na de solotentoonstelling gewijd aan het beeldend oeuvre van Hugo Claus in de zomer van 2022 vormt *Frieda Hunziker, een vitale wereld in vorm en kleur* een prachtig vervolg. Het gaat net als bij Claus opnieuw om een grote verzameling werken die jarenlang in het bezit van de familie



Amaryllissen, 1943, particuliere collectie, voorheen
Simonis & Buunk

is gebleven, totdat het moment daar is om ermee naar buiten te treden. Niet alleen met het kleine, bekende oeuvre uit haar Curaçao-periode, maar zeker ook met het grote onbekendere deel, waaronder haar oorlogsschilderijen, de vroeg geometrisch-abstracten tot en met het schilderij dat ze twee weken voor haar dood met hulp van haar zoon Frits voltooide.

Deze tentoonstelling en publicatie waren niet tot stand gekomen zonder Joline Wiebols en Arjenne Swart, die ons de mogelijkheid en het vertrouwen gaven om de gehele collectie, inclusief schetsboeken, academiewerk, privé-fotoarchieven en alles wat nodig was om tot een gedegen resultaat te komen, beschikbaar te stellen voor het grote kunstminnende én -kopende publiek. We zijn bijzonder vereerd dat Wim Hazeu, bekroond schrijver en bekend van zijn biografieën over onder anderen M.C. Escher, Marten Toonder, Lucebert, Paul de Lussanet en een monografie van Hugo Claus, zijn medewerking wilde verlenen aan deze catalogus. Hij verdiepte zich maandenlang in leven en werk van Frieda Hunziker. Het resultaat is een ontdekkend verhaal over een vrouw die kleuren deed gloeien en een vormtaal vond die uniek voor Nederland genoemd mag worden. Ook zijn we dank verschuldigd aan de bruikleengevers. Naast de werken die rechtstreeks uit de familie afkomstig zijn, is de tentoonstelling aangevuld met twee schilderijen (*Venster* en *Vlaggetjesdag*) van een erfgenaam van dr. Bagnay, een vroege bewonderaar die de werken rechtstreeks bij Frieda in haar atelier kocht. Ook is de tentoonstelling aangevuld met een aantal schilderijen die wij eerder verhandeld hebben en niet mochten ontbreken in het overzicht.

Welkom in Ede voor de hommage aan Hunziker. Want zij verdient het. Omdat zij een bijzondere vrouw was in pre-feministische dagen, maar vooral omdat ze de schepper is van een oeuvre dat elke vraag naar schepper of schepster doet vergeten. En misschien is dat wel de definitie van wat goede kunst behelst.



Frieda Hunziker.

Een vitale wereld in kleur en vorm

Wim Hazeu

‘Want werkende ontdekt
de kunstenaar zijn vormen,
zijn verborgenheden, de
verborgenheid ik die hij is.’¹

Bert Schierbeek

‘Iedereen wil kunst begrijpen. Waarom probeert
men niet het zingen van de vogels te begrijpen?
Waarom houdt men van de nacht, van de bloemen,
van alles om ons heen zonder te proberen het te
begrijpen. Maar als het om een schilderij gaat moet
iedereen noodzakelijk begrijpen.’²

Picasso

Contour

In 1959 zag ik voor de eerste keer in mijn leven schilderijen van Frieda Hunziker. Dat was in Het Prinsenhof aan de Oude Delft in mijn geboortestad Delft. Dit prachtige stedelijk en historisch museum, ooit de residentie van Willem van Oranje, trok in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw internationaal ongekend veel bezoekers naar de jaarlijkse *Oude Kunst- en Antiekbeurs*. En nationaal trokken om en nabij tienduizend kunstenaars en kunstliefhebbers naar het museum om de jaarlijkse, vijf weken durende zomerexpositie *Contour onzer Beeldende Kunst* te bezoeken. Tussen 1951 en 1967 was deze *Contour* de graadmeter van de moderne Nederlandse kunst. Wie op *Contour* exposeerde kon zich een belangrijke contemporaine kunstenaar noemen. Dat gold voor Karel Appel, Lucebert, Jan Schoonhoven, Co Westerik, Lotti van der Gaag, Kees van Bohemen en tientallen anderen, onder wie Frieda Hunziker.

Deze wapenschouw van de hedendaagse Nederlandse kunst werd georganiseerd door *De Kring*, de vereniging van Delftse kunstenaars, waar ik al jong lid van was. Conservator van *Contour* was de flamboyante jonkheer George de

Brauwere (1912-1992), die alle steun kreeg van de bescheiden, maar zeer gastvrije directeur D.H.G. Bolten, en niet te vergeten van de kunstgevoelige PvdA-burgemeesters mr. G.E. van Walsum (1900-1980) en Dirk de Loor (1900-1992). Het wisselende college van advies werd gevormd door toonaangevende kunstcritici, zoals Jan Engelman, Hans Jaffé, Hans Redeker, Ch. Wentinck, C. Doelman, Jos de Gruyter, Pierre Janssen en de Delftse criticus Jan H. Oosterloo.

Al in 1952, het tweede Contourjaar, werden van Frieda Hunziker schilderijen tentoongesteld. Het waren composities op drie doeken van 75 x 100 cm met de titels: ‘insecten’, ‘huizen’, en ‘C.I.P.M.’. En een doek van 70 x 90 cm, eveneens ‘insecten’ getiteld.³ Ze hingen tussen en naast werken van Karel Appel, Gerrit Benner, Herman Berserik, Bram van den Boogaart, Constant, Corneille, Willem Hussem, David Kouwenaar, Ger Lataster, Jaap Nanninga, Piet Ouborg en Co Westerik. Frieda was het stralende vrouwelijke middelpunt tussen al die later zo beroemde mannelijke bentgenoten. *Toen en later is zij niet onopgemerkt gebleven!*

In maart 1959 beleefde ik mijn vierde Contouravontuur. In Het Prinsenhof liep ik speurend van kelder tot zolder langs de muren van kruip-door en sluip-door gangetjes, langs keramiek in tussenkamertjes en schilderijen in zeven door Bolten beschikbaar gestelde grote zalen. Op elke hoek, op elke trap, verwachtte ik de moordenaar van de Vader des Vaderlands te ontwaren. Door die schemerige sfeer tussen geschiedenis en werkelijkheid was ik als jonge bezoeker ontvankelijk voor de tentoongestelde werken. *Contour* wakkerde mijn interesse in moderne kunst voor altijd aan. Frieda Hunziker, zo las ik in de catalogus van 1959, exposeerde na haar Delftse debuut in 1952 ook in 1955. Bij mijn kennismaking was het dus de derde keer dat zij in Delft vertegenwoordigd was.

Zij was toen een van de 42 kunstenaars. Ik zag drie olieverven van haar, met de titels: 'Joegoslavië I, II en III' en vier werken in waskrijt met de titel 'Haute-Savoie'. De schilderijen hingen naast of bij werken van Gerrit Benner, Willem Hussem, Nic Jonk, Jaap Nanninga, Gust Romijn, Christiaan de Moor, Aat Veldhoen, Bouke IJlstra, Wil Bouthoorn en Lotti van der Gaag. De dag na mijn bezoek in 1959 aan *Contour* las ik in de *Nieuwe Rotterdamse Courant*: 'Frieda Hunziker valt in haar werk op met haar vitale, kloeke kleuren. Ze heeft een toenemend vermogen om de compositie hechter te maken dan tot voor enige tijd het geval was.' Achteraf gezien is het oordeel van de criticus van *Trouw* bijna vermakelijk, als het niet zo treurig was. Hij oordeelde dat de non-figuratieven (Benner, Hunziker, Hussem, Romijn) 'de menselijke waarden en waardigheden met voeten traden.' Het waren 'uitingen van dierlijke vitaliteit', 'ontladingen, die slechts psychisch nog van enig belang kunnen zijn en dan nog voor de persoon in kwestie zelf.'

Het was niet de laatste keer dat Frieda en haar collega's op deze manier werden opgevoerd en feitelijk als kunstenaars afgevoerd. Zij waren volgens *Trouw* rijp voor 'psychiatrisch onderzoek'. Gelukkig was er voldoende tegenwicht tegen *Trouw*, zoals een artikel van Ella Goldstein in *De vrouw en haar huis*:

'Frieda's schilderijen vragen niet meer van ons, dan het visuele genot, die kleurenhartstocht mede te beleven, het strakke en toch losse spel van vlakken en lijnen te volgen, totdat wij in de veelheid der compositorische eenheid de rust hebben gevonden. Dan eerst kunnen wij van haar werk onbevangen genieten, zoals wij genieten van de branding der kleuren in een oud kerkraam, zonder de voorstelling te onderkennen.'

Voor de bezoekers van *Contour* gold in die dagen een subsidieregeling. 'Deze subsidie,' aldus conservator De Brauwere, 'maakte het mogelijk om de kopers van kunstwerken het offer te verlichten, dat het kopen van een schilderij of een beeld nu eenmaal met zich meebracht.' Als student Nederlands kon ik zo'n verlicht 'offer' helaas nog niet opbrengen. Dat kon wel in het voorjaar van 1966, toen tijdens de vijftiende *Contour* Frieda Hunziker aanwezig was met vier doeken tussen schilderijen van Gerrit Benner, Herman Berserik, Kees van Bohemen, Wil Bouthoorn, Jef Diederer, Metten Koornstra en Co Westerik. Frieda Hunziker had dus vier keer als een van de weinige vrouwelijke exposanten in Delft aanwezig mogen zijn. Ondanks de subsidieregeling bleven de meeste schilderijen en plastieken buiten mijn bereik. Frieda verdween ná *Contour* uit mijn gezichtsveld. Ik volgde het spoor van Bouke IJlstra, van wie ik werk kocht, en van Willem Hussem, met wie ik bevriend raakte.

Wat Frieda Hunziker betreft kan ik mij nu revancheren in een verhaal, dat ik schreef op uitnodiging van Simonis & Buunk in Ede, naar aanleiding van Frieda's expositie aldaar; in een tijd dat musea en galleries meer dan ooit aandacht hebben voor Nederlandse vrouwelijke kunstenaars, van wie ik met verve Frieda Hunziker kan noemen tussen Betzy Akersloot-Berg, Jeanne Bieruma Oosting, Paula Thies, Lotti van der Gaag, Dora Tuynman, Ans Wortel en Jacqueline de Jong.

Afkomst

Frieda werd op 17 oktober 1908 geboren in de Tweede Oosterparkstraat 199 te Amsterdam. In dat jaar voltooide Gustav Klimt het wereldberoemde schilderij 'De Kus'. Ik noem zo'n ijkmoment, omdat dat de kunstgeschiedenis zo aardig maakt. We zullen in het leven en werk van Frieda Hunziker zeker nog meer van zulke momenten tegenkomen. Frieda zou het enige kind blijven van Friedrik Hendrik Hunziker jr. (1880-1952) en Alijda de Vries (1874-1954). Hunziker is een Zwitserse naam, wat klopt met wat over de vader van Friedrik Hendrik bekend is. Deze in 1846 geboren grootvader van Frieda, Friedrik Hendrich Hunziker, was in het Zwitserse Kircherau geboren, maar volgde zijn in Harderwijk geboren geliefde Hendrikje Rozeboom naar het Gelderse Putten, waar hij zich vestigde als schoenmaker. In 1901 kwam de in Amsterdam geboren en getogen Alijda, een van de vier dochters van een kuiper, als dienstbode bij het Puttense echtpaar werken en wonen. Alijda was in Amsterdam opgegroeid in het Burgerweeshuis en volgde

een opleiding tot kindermisje. Friedrik Hunziker jr. was toen militair en twintig jaar, Alijda 27. De twee jongelui vertrokken vijf jaar later naar Amsterdam, trouwden en kregen in 1908 Frieda als kind. Gedrieën verhuisden zij naar de Kinkerbuurt, om precies te zijn naar de Wilhelminastraat 128, om al een paar maanden later over te steken naar de Wilhelminastraat 93, waar zij tot februari 1929 woonden. De Wilhelminastraat behoorde in die tijd tot de sociaal achtergebleven straten. Het is niet verwonderlijk dat Frieda in die buurt bevattelijk was voor communistische ideeën. In 1929 verhuisde zij met haar ouders mee naar de Brederodestraat 96. Pas in 1934 ging zij zelfstandig wonen in de Van Tuyll van Serooskerkenweg 9-III in Amsterdam-Zuid, samen met de één jaar jongere onderwijzer en bakkerszoon Willem Johannes Swart, met wie zij in mei van dat jaar was getrouwd. Frieda stond toen bij de burgerlijke stand ingeschreven als tekenlerares. Aan die bevoegdheid waren vele jaren van opleiding vooraf gegaan.

Jeugd en opleiding

Tekenen was voor Frieda al vroeg een passie. Als klein en levenslustig kind tekende zij, tot wanhoop van haar moeder, op alles wat onder haar bereik kwam, op de mahoniehouten tafel, in fotoalbums of op kamermuren. Krassend en schetsend leefde het meisje haar kinderemoties uit. Toen er aan het eind van de zesde klas van de Openbare Lagere School aan de Overtoom voor een vervolgopleiding kon worden gekozen, adviseerde de onderwijzeres die aan Frieda tekenles had gegeven, haar ouders om hun dochter te laten doorgaan in een kunstopleiding. Maar vader Hunziker voelde daar niets voor. Hij wilde voor de toekomst een vaste baan voor zijn dochter. Zelf had hij van zijn vader het vak van schoenmaker geleerd, maar hij koos als zeventienjarige voor de militaire dienst. Aan de Koninklijke Militaire School kreeg hij de opleiding tot onderofficier. Daarna werd hij in Arnhem instructeur paardrijden bij het vermaarde Korps Rijdende Artillerie, ook wel vanwege het uniform *De Gele Ridders* genoemd. Bij een demonstratie voltigeren brak hij zijn been. Nadat hij in het ziekenhuis genezen was verklaard, brak hij kort daarna opnieuw zijn been en werd hij eervol uit militaire dienst ontslagen. Hunziker kreeg een functie bij de brandweer, de politie of de PTT aangeboden. Friedrik koos voor de PTT. Hij doorliep de postschool, was briefbesteller en promoveerde uiteindelijk tot 'chef bureau aankomst'. Zijn jaren in militaire dienst telden dubbel en om die reden kon hij met vervroegd pensioen. Zoals gezegd wilde de



Voor zover bekend het enige zelfportret dat Frieda maakte, ca. 1934

gedisciplineerde vader Hunziker niet dat zijn dochter in het ongewisse kunstleven verdwaald zou raken. Met de onderwijzeres kwam hij tot een compromis: Frieda zou de opleiding aan de Industrieschool voor de Vrouwelijke Jeugd gaan volgen. Zij kon vrij blijven tekenen, maar leerde tegelijkertijd voor het diploma mode- en patroontekenen. Daarmee zou zij als lerares op een 'fatsoenlijke' manier haar brood kunnen verdienen.

Nadat Frieda haar diploma aan de Industrieschool had behaald, meldde zij zich in 1924 ambitieus aan bij het Rijksinstituut tot Opleiding van Teekenleeraren, dat gevestigd was in een gebouw van het Amsterdamse Rijksmuseum.⁴ Voor toelating miste zij de vooropleiding van de Hogere Burger School, maar directeur en kunstenaar Huib Luns (1881-1942, vader van de in 1911 geboren latere minister Joseph Luns) had haar talent ontdekt. Nadat zij een spoedcursus wiskunde had doorlopen, liet hij Frieda alsnog naar zijn opleiding komen en kreeg zij les in tekenen, anatomie, figuur, bewegend model, portret, stillevens en perspectief. Haar leraar Luns deelde zijn liefde voor de Franse kunst met haar. Toen Frieda in juli 1928 eindexamen



In de schilderijen van Frieda Hunziker (1908-1966) buitelen alle denkbare kleurencombinaties over elkaar heen. De kleur is dienstbaar aan de vorm. In ruim 80 werken, direct afkomstig uit de familie, volgen we Frieda's ontwikkeling vanaf haar oorlogsjaren tot haar laatste schilderij. Hunziker krijgt met deze catalogus, die de gelijknamige tentoonstelling in Ede begeleidt, eindelijk haar toonaangevende plaats in de recente belangstelling voor vrouwelijke Nederlandse kunstenaars.

Wim Hazeu, bekroond biograaf van onder meer M.C. Escher, Lucebert, Paul de Lussanet en schrijver van een monografie van Hugo Claus, verdiepte zich in leven en werk van Frieda Hunziker. Het resultaat is een ontdekkend verhaal over een vrouw, die kleuren deed gloeien en een vormtaal vond die uniek voor Nederland mag worden genoemd.

www.waanders.nl



WAANDERS
UITGEVERS

SIMONIS & BUUNK
een keur aan kunst